

Juridikavdelningen
Jessica Mettäväinö
010-454 20 98

Serienummer PRS 2015:1

”Synnerliga skäl” vid omprövning av beslut till nackdel för den enskilde

Detta är en uppdaterad version av tidigare publicerat rättsligt ställningstagande. En uppdatering av ställningstagandet har gjorts med anledning av Högsta förvaltningsdomstolens dom i mål nr. 2908-13. Någon ändrad bedömning har däremot inte gjorts sedan ställningstagandet först publicerades.

Pensionsmyndighetens ställningstagande

- Uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden ska inte anses utgöra synnerliga skäl enligt 113 kap. 31 § 1 socialförsäkringsbalken (2010:110) (SFB).
- Ett belopp som uppgår till minst *fem* gånger prisbasbeloppet, och som felaktigt kommer att betalas ut om det felaktiga beslutet står fast, är av sådan storlek att beloppet i sig kan utgöra synnerliga skäl för omprövning enligt 113 kap. 31 § 1 SFB.

Även andra omständigheter än beloppet i sig kan – som sådana eller sedda tillsammans med beloppet – innebära att det föreligger synnerliga skäl som motiverar omprövning oavsett hur stort beloppet är. En sådan helhetsbedömning kan också leda till att synnerliga skäl för omprövning inte anses föreligga.

Detta ställningstagande ersätter PRS 2013:1 som i sin tur innebar att PRS 2012:1 upphävdes.

Bakgrund

En huvudregel är att myndighetsbeslut inte utan vidare ska kunna ändras till nackdel för den enskilde. Hen ska kunna lita på att ett beslut står fast och kunna inrätta bl.a. sin ekonomiska situation efter det. Den lagstadgade möjligheten att utan begränsning i tid ompröva ett beslut som blivit felaktigt till nackdel för den enskilde ska därför tillämpas mycket restriktivt.

Ett beslut om allmän ålderspension, efterlevandepension, efterlevandestöd samt premiepension till efterlevande får omprövas till den enskildes fördel, utan att den enskilde har begärt detta, inom två månader från det att beslutet meddelades (jfr 113 kap. 29 § första stycket SFB). En omprövning till den enskildes nackdel får endast ske när speciella förutsättningar är uppfyllda enligt 113 kap. 30-31 §§ SFB.

Omprövning av ett beslut om allmän ålderspension får, enligt 113 kap. 31 § SFB, göras även efter två månader från det att beslutet meddelades om

1. beslutet har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag eller om det finns andra synnerliga skäl,
2. beslutet påverkas av en ändring av ett beslut enligt skatteförfarandelagen (2011:1244) om arbetsgivaravgift, eller
3. beslutet omprövas på grund av att det påverkas av en ändring som har gjorts av ett beslut om pensionsgrundande belopp eller pensionsrätt som avser någon annan än den försäkrade.

2015-06-08

Detta ställningstagande inriktas på frågeställningarna kring omprövning av beslut till den enskildes nackdel på grund av ”synnerliga skäl” enligt 113 kap. 31 § 1 SFB.

Bestämmelserna i 113 kap. 30-31 §§ SFB motsvarar den tidigare gällande bestämmelsen i 13 kap. 13 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP). Av förarbetena till LIP¹ framgår att det är möjligt att utan begränsning i tiden ompröva ett beslut som blivit felaktigt på grund av att underlaget för beslutet var uppenbart felaktigt eller ofullständigt eller om det föreligger andra synnerliga skäl. Det kan t.ex. gälla situationer då ett beslut blivit felaktigt på grund av att uppgifterna i något register som användes då beslutet fattades var fel eller att ett systemfel förorsakat att uträkningar eller liknande blivit fel. Små och alltför betydelselösa fel bör inte medföra någon omprövning.

Som framgår finns i förarbetena till den här aktuella bestämmelsen om omprövning endast ett fåtal exempel på vad som avses med synnerliga skäl. Vidare finns det få domstolsavgöranden angående denna fråga. Flertalet av de avgöranden som finns är beloppsrelaterade. Behovet av ett ställningstagande avseende detta begrepp är därför stort.

Under våren 2012 avgjorde Kammarrätten i Sundsvall tre mål² där frågan var om synnerliga skäl för omprövning enligt 13 kap. 13 § andra stycket LIP, numera 113 kap. 31 § 1 SFB, förelegat. Vidare avgjorde även Kammarrätten i Göteborg i september 2012 två mål³ där frågan i målen likaså var om synnerliga skäl för sådan omprövning förelegat. Inget av dessa mål överklagades.

I juni 2014 avgjorde Högsta förvaltningsdomstolen ett mål⁴ rörande omprövning av felaktigt beviljad änkepension. Även i detta mål var frågan om synnerliga skäl för omprövning förelegat enligt den aktuella bestämmelsen.

Skälen för ställningstagandet

Utgör ”uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden” synnerliga skäl enligt 113 kap. 31 § 1 SFB?
Försäkringskassan har i ett rättsligt ställningstagande från 2006⁵ gjort bedömningen att om Försäkringskassans beslut blivit oriktigt på grund av uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden eller annan uppenbar försummelse eller systemfel ska detta anses som synnerliga skäl enligt 13 kap. 13 § andra stycket LIP, numera 113 kap. 31 § 1 SFB. Detta ställningstagande har tillämpats även inom Pensionsmyndigheten. Den första frågan gäller om vi ska göra det även fortsättningsvis.

Vid tolkningen att uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden utgör synnerliga skäl enligt 13 kap. 13 § andra stycket LIP har ledning hämtats från den praxis som tillkommit vid tillämpningen av synnerliga skäl för resning enligt 37 b § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Denna tolkning, d.v.s. att uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden utgör synnerliga skäl enligt 13 kap. 13 § andra stycket LIP, har återopats av Pensionsmyndigheten i de fem ovan nämnda mål som avgjorts av Kammarrätten i Sundsvall och Kammarrätten i Göteborg under 2012. I dessa mål

¹ Prop. 1997/98:151 s. 754.

² Mål nr. 762-11, 763-11 och 764-11.

³ Mål nr. 4234-11 och 6517-11.

⁴ Mål nr. 2908-13.

⁵ FKRS 2006:13.

2015-06-08

har Pensionsmyndigheten, till nackdel för den enskilde, omprövat tidigare beslut om ålderspension och yrkat att rätt att ompröva besluten förelegat med anledning av att det rörde sig om uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden från Pensionsmyndighetens sida. Pensionsmyndigheten hade således all information tillgänglig för att kunna fatta rätt beslut, men kom ändå att fatta felaktiga beslut.

Kammarrätten i Göteborg uttalade i de två mål som var föremål för prövning att det finns anledning att vara försiktig vid en jämförelse mellan omprövning av ålderspension och resningsinstitutet och att det i huvudsak inte bör vara möjligt att hämta ledning av praxis från resningsinstitutet i mål som är till fördel för den enskilde för att ompröva beslut om ålderspension till nackdel för den enskilde. Kammarrätten i Sundsvall gjorde en liknande bedömning och ansåg inte heller att förhållanden som utgör synnerliga skäl för resning till fördel för en enskild också kan anses som synnerliga skäl för omprövning enligt 13 kap. 13 § andra stycket LIP.

Vid en bedömning av ovan nämnda domar, övrig praxis samt förarbeten till tillämpliga bestämmelser anser Pensionsmyndigheten nu att ”uppenbart oriktig rättstillämpning eller uppenbart misstag i fråga om faktiska förhållanden” inte utgör synnerliga skäl enligt 13 kap. 13 § andra stycket LIP, numera 113 kap. 31 § 1 SFB.

Med anledning av detta ska Försäkringskassans tidigare ställningstagande, FKRS 2006:13, fortsättningsvis inte tillämpas inom Pensionsmyndigheten.

Hur stort belopp utgör synnerliga skäl?

Av den praxis som finns inom detta område framgår att storleken på det felaktiga beloppet, som skulle utbetalas om det felaktiga beslutet står fast, i sig kan innebära att synnerliga skäl för omprövning föreligger.

I målet om änkepension som avgjordes av Högsta förvaltningsdomstolen år 2014 uppgick det felaktigt beviljade beloppet, som skulle komma att betalas ut om inte beslutet omprövades, till drygt 1 200 000 kronor. Domstolen ansåg, med hänsyn till att änkepensionen skulle komma att utbetalas under ytterligare femton år och med hänsyn till beloppets storlek, att synnerliga skäl för omprövning förelåg.

I en dom från Försäkringsöverdomstolen (FÖD 1992:2) var frågan om Försäkringskassan hade rätt att ändra ett tidigare beslut om änkepension med stöd av 20 kap. 10 a § fjärde stycket i nu upphävda lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), numera 113 kap. 6 § SFB. Det hade i ärendet framkommit att änkan inte hade rätt till sådan pension och att det felaktiga beslutet berodde på Försäkringskassans egen handläggning av ärendet. Eftersom pensionen skulle utbetalas fram till dess att änkan blev ålderspensionär kunde det belopp som skulle utbetalas felaktigt i änkepension beräknas till ca 190 000 kr. Försäkringsöverdomstolen delade Försäkringskassans bedömning att det pensionsbelopp som felaktigt skulle komma att utbetalas till änkan var av sådan storlek att det förelåg synnerliga skäl för att ändra kassans tidigare beslut på sätt som skett.

I de fem ovan nämnda domarna från 2012 från Kammarrätten i Sundsvall och Kammarrätten i Göteborg gör domstolarna en bedömning av de belopp som var aktuella i de målen. I samtliga fem mål hade de enskildas beslut om ålderspension baserats på missuppfattningar om faktiska omständigheter vilket innebar att den beslutade pensionen i alla fem fall var för hög. Frågan i målen var om Pensionsmyndigheten haft rätt att ompröva besluten till nackdel för de enskilda på så sätt att deras ålderspension sänktes. Inget av dessa mål avsåg fall då beslut blivit fel på grund av uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag. Det var inte heller fråga om att den enskilde undanhållit eller lämnat felaktiga uppgifter. Frågan var istället om de

2015-06-08

felaktiga beloppen var så stora att de ensamma utgjorde synnerliga skäl för omprövning.

Högsta förvaltningsdomstolen hänvisar i domen från 2014 till det ovan nämnda rättsfallet FÖD 1992:2. Detta innebär, enligt Pensionsmyndighetens tolkning, att den praxis som skapats genom tillämpning av 20 kap. 10 a § fjärde stycket andra meningen AFL (numera 113 kap. 6 § SFB) kan ha viss relevans vid tillämpning av 113 kap. 31 § 1 SFB (tidigare 13 kap. 13 § andra stycket LIP).

De fem kammarrättsavgörandena från 2012 skiljer sig från FÖD 1992:2 på så sätt att det i dessa mål var fråga om utbetalning av ålderspension. Till skillnad från FÖD 1992:2, som rörde änkepension, är det därför inte möjligt att närmare bestämma storleken på det belopp som – vid utebliven ändring – de facto kommer att betalas ut för mycket i pension. Kammarrätterna gjorde dock, baserat på medellivslängd enligt SCB, en uppskattning av den pension som personerna i fråga felaktigt skulle uppbära om ändring inte skedde. Kammarrätterna kom på detta sätt fram till att i de nämnda målen skulle personerna i fråga komma att få ca 60 000 kr, 72 000 kr, 120 000 kr, 107 700 kr respektive 150 000 kr för mycket i pension.

I samtliga fem mål ansåg kammarrätterna att de belopp som kan komma att betalas ut felaktigt inte kunde anses uppgå till sådan storlek att beloppen ensamma utgör synnerliga skäl för omprövning. Dessa belopp ska jämföras med beloppet om ca 190 000 kr i FÖD 1992:2 som då i sig ansågs utgöra synnerliga skäl för omprövning.

Frågan som uppkommer efter kammarrättsdomarna är hur stort det felaktiga beloppet ska vara för att synnerliga skäl för omprövning ska anses föreligga.

Kammarrätten i Sundsvall och Kammarrätten i Göteborg har i nämnda domar jämfört det belopp om ca 190 000 kr, som felaktigt skulle komma att utges i FÖD 1992:2, med vad som felaktigt skulle komma att betalas ut i de mål som var föremål för deras prövning. Kammarrätterna anser att vid nämnda jämförelse bör även förändringen av penningvärdet beaktas. Enligt Statistiska Centralbyrån motsvaras 190 000 kr år 1992 av ca 257 000 kr år 2012.

Pensionsmyndigheten tolkar domen FÖD 1992:2 så att ett felaktigt belopp om 190 000 kr (år 1992), idag ca 257 000 kr, är så stort att synnerliga skäl föreligger för omprövning. Pensionsmyndigheten anser dock inte att detta belopp ska uppfattas som en nedre gräns för myndighetens rätt att ändra ett felaktigt beslut till den enskildes nackdel.

Även belopp under 257 000 kr kan anses uppgå till sådan storlek att det anses falla inom begreppet synnerliga skäl för att ändra ett felaktigt beslut till den enskildes nackdel. Av ovan nämnda kammarrättsdomar framgår dock att ett belopp om 150 000 kr (år 2012) i sig inte uppgår till sådan storlek att synnerliga skäl för omprövning av ett felaktigt beslut föreligger.

Vid en sammanvägning av ovanstående refererade domar och med en jämförelse av prisbasbeloppen för åren 1992 och 2012 anser Pensionsmyndigheten att ett belopp som uppgår till minst fem gånger prisbasbeloppet och som felaktigt kommer att betalas ut om det felaktiga beslutet står fast, i sig kan vara av sådan storlek att det föreligger synnerliga skäl för ändring till den enskildes nackdel.

Det bör dock framhållas att det är av vikt att göra en sammantagen bedömning av beloppet och andra omständigheter. Understiger exempelvis det beräknade felaktiga beloppet fem gånger prisbasbeloppet men föreligger det andra omständigheter som bör beaktas kan beloppet och övriga omständigheter ändå tillsammans utgöra synnerliga skäl för omprövning. På samma sätt kan det uppkomma situationer där det felaktiga

2015-06-08

Dok.bet.
Version

5 (5)
PID144805
1.0

beloppet överstiger fem gånger prisbasbeloppet men vid beaktande av övriga omständigheter, t.ex. att beloppet betalats ut under lång tid, kan ändå, vid en samlad bedömning, slutet bli att synnerliga skäl inte anses föreligga.

Detta rättsliga ställningstagande har beslutats av chefsjuristen Mikael Westberg efter föredragning av juristen Jessica Mettävainio. I den slutliga handläggningen har även juristen Anders Högstedt deltagit.

Mikael Westberg

Jessica Mettävainio

